

A SIVATAGESZMÉNY

(E. A.: *Wüste und gelobtes Land*, Schocken Verlag, Berlin. 1936. 2. kötet, 112–115.)

Mikor Izrael a sivatagi vándorlás során végül elérkezett a Szentföldre, életkörülményei alapvetően megváltoztak, s ezzel maga a nép is teljesen átalakult. Ezt a folyamatot az első századokban csak gyorsította a tősgyökeres kánaáni lakossággal való fokozatos keveredés. Izrael népe talán végképp elveszítette volna azon meghatározó sajátosságait, melyekkel a sivatagból egy kultúrterületre érkezett, ha – mint a többi hasonló helyzetű törzs – korábban civilizálatlan beduinoként élt volna, történelem, múlt és emlékezet nélkül. Ám a zsidók saját szellemi kultúrával, a mózesi idők örökségével, egységes vallási eszmével érkeztek, olyan hagyományok birtokában, melyek még az ősapák korából, Egyiptomból és Kádesből származtak, sőt talán még önálló írásmódot is hoztak magukkal. Júdea, Izraellel szemben, kevésbé távolodott el a sivatagtól, mert ott csak viszonylag kis számban éltek letelepedett parasztok, és a kánaánitákkal való keveredés sem volt olyan nagymértékű, holott e két dolog az átalakulás alapfeltétele volt. A déli törzsek, földjük természete szerint, inkább állattenyésztéssel, mint földműveléssel foglalkoztak (Gen. 38.; Am. 1.1.), félnomádként ritkán lakott területek széles síkságain; vérük pedig, mivel arra csak kevés kánaánita élt, mindenekelőtt a délről beáramló, legközelebbi rokon sivatagi törzsekkel, Kálebbel, Káinnal, Rechábbal, Jeréchmeel népeivel keveredett. A múlthoz való ragaszkodás és a sivatagi tradíciót képviselő örök azonban Észak-Izraelben is hallatták hangjukat a kánaániták növekvő befolyása ellen. A szociális élet alapja még évszázadokig a beduin nemzetségi és törzsi szerveződés maradt; az ősről szóló legendák, melyek erősen kapcsolódtak délhez (Ábrahám, Izsák), valamint a Jordán keleti partvidékéhez (Jákob), elevenen tartották a sivatag-gal való kapcsolatot. A léviták által kialakított mózesi hagyomány Siló és Gibeon központi szentélyeiből terjedt el, ahol a sivatagi bálványokat, a frigyáldát és a szent sátrat őrizték. Így azonban feszültség alakult ki a jelen és a múlt, az élet és a tradíció között. E feszültség fokozatos oldódása vagy megkövesedése a „véletlenszerű” történelmi fejlődéstől függött. A királyság létrejötte természetesen döntő fontosságú volt a zsidó nép szellemi egzisztenciája és jövője szempontjából is. Az észak és a dél közötti összeköttetés, melyet Saul alakított ki (s melyet Dávid és Salamon dél javára épített tovább) lehetővé tette, hogy a déli törzsek nézetei Izrael egész kulturális fejlődését alapvetően befolyásolják. Ebben az időben keletkezett a jahvisták nagy műve, amely a déli törzsek szemszögéből válogatta össze és ábrázolta művészien Izrael nemzeti hagyományait. Óriási és maradandó hatást keltett ez az alkotás, hiszen tulajdonképpen először itt írtak a nép múltjáról nemzeti-izraeli felfogásban. Jól bizonyítja ezt az elohisták tökéletes függősége a jahvistáktól. E művet teljes mértékben áthatja a mózesi, pusztai hagyomány, Észak-Izraelben is elmélyítve, a tudatosság szintjére emelve az élet és az elmúlt idők ideálja közti feszültséget.

Az északkal való érintkezés során azonban Júdea is választási helyzetbe sodródott. Minél jobban erősödött ugyanis a nemzeti összetartozás érzése, minél inkább elterjedtek délen is a megtelepedett élet szokásai és kultuszai, annál világosabban nyilvánultak meg egyben azok a törekvések is, melyeket itt idegennek tartottak, vagyis az ősapák tiszteletről méltó örökségével ellenkezőnek, s amelyekről éppen ezért úgy vélték, hogy veszélyeztetik sajátos kultúrájukat. Először természetesen északon oldódott ez a feszültség, Éliás hősi felkelésével. A sivatag peremvidékéről, a kelet-jordániai Tisbéből származó Éliás a pusztai hagyomány eszméjéért küzdött, a megtelepedett élet vallási és szociális hatásai ellen, amik a föníciai Baal imádatában öltöttek testet. Erejének ősforrása Jahve volt, ezért zarándoklata a Sinai-sivatagba mély szimbolikus tartalommal bír, függetlenül attól, hogy ez a zarándoklat történelmi tény-e vagy csupán egy az Éliásról szóló legendák közül. Néhány évvel később a Jehu vezette forradalom rázta meg Izraelt. Ekkor két vallásos áramlat szövetségelt a királygyilkossal: Éliás tanainak követői és – fölöttébb jellemző módon! – a rechabiták sektája. Mindketten a sivatagi ideálért szálltak síkra. Ettől kezdve kerül át délre a próféciát előkészítő szellemi mozgalom vezetése. Ha ezzel politikai eseményeket akarunk kapcsolatba hozni, akkor nem az asszír veszély közeledtére kell utalnunk, hanem Amasjas és Azariás dél felé nyomulására, valamint arra, hogy Júdea szorosan érintkezett negevi és sinai-félszigeti rokon törzsekkel, amit a fent említett változás tett lehetővé. Időben is egészen helytálló ez az összefüggés. 790-ben Amasjas meghódítja Petrát, röviddel utána pedig, 770-ben Azariás eléri a Vörös-tengert, és 763 körül jelentkezik elsőként a délről jövő nagy próféták közül: a Tekoából való Ámosz.

Mi tehát a próféták sivatagi eszményének tartalma? Egyszerűen az elmúlt idők utáni vágyakozás, az elavult életformához való ragaszkodás? Bizonyára nem. Természetes, hogy ami elmúlt, azt az ideálok mindent bearanyozó fényében látták, ennél fontosabb azonban, hogy miként képzeltek el az életet.

Ideális számukra mindenekelőtt az egyszerű, a szerény, rituálisan szabályozott élet a pusztában. Szerintük a termőföld javai ezzel szemben eltévelyedést és elpuhulást okoznak. Itt a rechabiták élettörvényeihez igazodtak (amelyhez hasonlóak a későbbi nabateus és iszlám törvények is): „Se házat ne építsetek, se vetést ne vessetek, se szőlőt ne ültessetek, se ne tartsatok; hanem sátratokban lakjatok teljes életetekben.” (Jer. 35. 6–7.) Ámosz ezt védve ostromozta a szamáriai kövér asszonyt, „Básán teheneinek” dőzsölő, henyé életét, „akik uraikhoz így szólnak: Bort ide és igyunk!”, és a férfiakat, „akik elefántcsont ágyon fekszenek, és nyújtózkodnak díványaikon..., akik korszóból isszák a bort, és a legfinomabb olajakkal kenik magukat.”

Itt azután jócskán találkozunk olyan nézetekkel is, amelyek Nazir követőinek aszkézisével érintkeznek. A pusztai esz-

mény még jelentősebbnek tűnt azáltal, hogy az Izrael előtti időszakot (vagyis mielőtt a nép még bevonult volna Kánaánba) olyan időszaknak képzelték, amelyet Isten közelsége aranyozott be. Izrael törzseinek egységes néppé való kovácsolódása, ami Mózes Jahvéval kötött szövetségéből következett, kiolthatatlan benyomást hagyott a nép emlékezetében, a valóság közös alapélményeül szolgált. A pusztai vándorlás ideje a népről atyai gondoskodó Isten, és mindenekelőtt Izrael iránta való tiszta és megingathatatlan hűségének a korszaka maradt meg azok szemében, akik e tradíciót védelmezték. Ez a gondolat a próféciák közös értéke, és minden prófétánál visszatér (Ám. 8.10.; Oz. 9.10.; 11.1.; 12.10.; Mik. 6.4.; Jer. 2.2.; 31.2.).

Mivel Izrael őskora a tiszta engedelmesség és az istentisztelet korszaka volt, ez az idő – a szociális és az erkölcsi élet minden részét tekintve – példaszzerű. A sivatagi vándorok egyszerű és szigorú erkölcsisége, egymásért való kiállása és a szegénységben való egyenlőség fölmagasztosulva jelent meg a ma kusza, romlott és törvényeket sértő életmódjával szemben. Nem helyes azonban, ha a prófétákkal kapcsolatban egyfajta „nomád ideálról” beszélünk; ők nem a vándorlást mint olyat eszményítették, hanem benne Izrael őskori, sivatagi életét. A sivatagi lét idealizálása nem valamiféle szociális béke visszavágása, hanem történelmi hagyományeszmény. A sivatagi eszménynek ez a felfogása nagyon termékenynek bizonyult a próféciák fejlődésében. Lehetővé tette a prófétáknak, hogy minden újat és kialakulóban lévő – ami még alig született meg bennük – mint valami régit érzékeljenek és ábrázoljanak. Széles keret volt ez, amely minden újat, teremtő szellemmel tudott körülölelni. Mivel ezek a keretek a sivatagi eszményhez kapcsolódtak, minden próféta Mózes tanítványának és utódjának érezte magát, amint azok is voltak, a szó legnemesebb értelmében. Az igazi történelmi kötődést mindenekelőtt az az

FOTÓ: KÓBÁNYAI JÁNOS

odaadás jelenti, amivel Izrael megingathatatlanul és kizárólagos szövetségben Istenéhez fordul. Csupán a sivatagi eszmény érezte az élet kánaáni elemeinek létidegen voltát, és nem engedte, hogy Izrael azt naivul és magától értetődően lemásolja. Mércét állított, amely szerint az izraeli sajátságokat az élet minden területén megítélték és értékelték.

Így lett a sivatagi eszmény a próféciák számára, bár a múltba tekintő, mégis irányt szabó érték: egy meghaladott állapot védelmezője, ami azonban a létező és a leendő dolgokat is egyaránt magában rejt. Ez az eszmény azután a próféták lelkében viharos, sürgető igyekezettel egyesült, s így a haladás további ösztönzője lett.

FÜRJES GABRIELLA FORDÍTÁSA

FOTÓ: MARLI SAMÍR

